

Oppgaven er komparativ, og den krever derfor både kunnskap om perioden rundt 1850 og perioden rundt 1920. Det må forutsettes at studentene evner å sette de historiske kontekstene i rimelig ulikt perspektiv, både sosialt og politisk.

Sosialt sett var Norge rundt 1850 en landbruksbasert nasjon, med en betydelig underklasse av jordløse husmenn og tjenestefolk, samt eiendomsløse arbeidere i byene. Disse gruppene utgjorde hovedstøtten for Thrans arbeiderforeninger. Rundt 1920 var Norge blitt et moderne industrialisert samfunn, selv om landbruksnæringene fremdeles omfatter store folkegrupper. Men for arbeiderbevegelsen var det særlig arbeiderne i industri og på anlegg som utgjorde rekrutteringsgrunnlaget (samt skogsarbeiderne på indre Østlandet). Her var det altså klare forskjeller fra 1850-tallet.

Politisk var det også vesentlige forskjeller: I 1850 trengtes det jordeiendom (eid eller leid) eller hus i byene for å få stemmerett. I 1920 var det innført stemmerett for alle voksne kvinner og menn. Muligheten til politiske innflytelse var dermed i prinsippet mye større for den nye arbeiderbevegelsen enn det hadde vært for arbeiderforeningene, som i praksis var tvunget til å arbeide utenomparlamentarisk.

Likevel er det rimelig å se på en del likhetstrekk: Sosialt ved at begge bevegelser rettet seg mot underklassen, dvs. grupper med dårlig økonomi og usikre inntekter som var sosialt underprivilegerte, uten økonomisk makt og med lite eller ingen politisk makt. Dette er naturligvis utpreget ved arbeiderforeningene, selv om en del håndverkere sluttet seg til. Arbeiderbevegelsen rundt 1920 hadde likevel ikke bare "negativ" makt, i form av streik, boikott o.l., men i hvert fall en del kommunal makt, gjennom ordførere fra Arbeiderpartiet.

På det sentrale politiske feltet, dvs. overfor regjering og storting, kan imidlertid arbeiderbevegelsen rundt 1920 ha opplevd seg selv som like maktesløs som Thrans arbeiderforeninger: De borgerlige partiene holdt arbeiderbevegelsen bevisst borte fra regjeringsmakt. Dette kan ha inspirert til mer utenomparlamentarisk aktivisme, samt til den revolusjonære posisjonen som Arbeiderpartiet inntok fra 1918 og fremover.

Det eksplisitt revolusjonære aspektet var dermed en tydelig ulikhet mellom en Thrane og en Tranmæl, og likevel var bevegelsene begge inspirert av internasjonale revolusjonsår (1848 og 1917). Arbeiderpartiet var samtidig et definert sosialistisk og internasjonalistisk parti, en del av en verdensbevegelse, mens arbeiderforeningene tross all ytre påvirkning må betraktes som et indre norsk fenomen.

Derimot kan de begge godt betraktes som to demokratiserende bevegelser, uansett om målene var historisk bestemte: De fleste av arbeiderforeningenes mål fra 1850 var jo allerede innfridd i 1920 (stemmerett, skole, etc). Men demokratiseringen av Norge var ennå ikke fullført, ikke før det var blitt mulig også for arbeiderbevegelsen å ta del i statsstyret.

Endelig finnes det mange spontane fellestrekk, f.eks. at bred organisering "nedenfra" var sentral i begge perioder. Selv om det ikke er påvist særlig konkrete forbindelser mellom arbeiderforeningene og den senere arbeiderbevegelsen, ligger dette felles underklasse-aspektet til grunn for at Thrane er blitt adoptert av den norske arbeiderbevegelsen som en pioner i underklassens kamp for velferd og rettferd. Han og hans foreninger har derfor spilt en betydelig symbolsk rolle som ikke bør undervurderes.